

Naslov
projektne
naloge

KRAJINA KOT RAZVOJNI DEJAVNIK: REGIONALNI RAZVOJ IN SPREMEMBE KULTURNE KRAJINE

Financerji

- Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje
- Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport

Spremljevalka
projekta na
URSPP

Blanka Bartol

Raziskovalna
organizacija

Urbanistični inštitut RS

Odgovorni
nosilec
projekta

dr. Mojca Golobič

Sestava
projektne
skupine

dr. Mojca Golobič, Urbanistični inštitut RS
mag. Barbara Černič-Mali, Urbanistični inštitut RS
mag Andrej Gulič, Urbanistični inštitut RS
Sergeja Praper, Urbanistični inštitut RS
prof. dr Ivan Marušič, Biotehniška fakulteta

Trajanje

25 mesecev

Rok
dokončanja

november 2004

Izhodišča in opredelitev problema

»Pomen krajine kot političnega vprašanja na ravni Evrope že kakih pet letih vztrajno narašča. Kljub odsotnosti formalnih, zakonskih evropskih instrumentov za krajine, so te pritegnile pozornost tako strokovnih kot tudi vladnih organizacij. ... Krajinski pristop bolj kot katera koli druga stroka omogoča celovitost obravnave in ponuja načrtovalska orodja za proučevanje in urejanje razmerja med naravo in kulturo. Krajina kot mesto človekove interakcije z naravo ima zato prav osrednje mesto v trajnostnem razvoju.« (Evropski center za ohranjanje narave, 2000)

V preteklosti je v razpravah o kulturni krajini prevladoval predvsem vidik varovanja in ohranjanja. V zadnjem času pa se vse bolj uveljavlja širši in vse-obsegajoči pristop, ki sledi načelom trajnostnega razvoja (Begusch, K. et al 1995: Research Initiative Cultural Landscapes. Vienna). Kulturna krajina je v nekaterih državah članicah EU že postala eno ključnih raziskovalnih področij. Uveljavlja se tudi pristop, kjer kulturna krajina ni več le pasiven element, temveč se obravnava kot pomemben vir in lokacijski faktor v regionalnem razvoju (npr. Egli, H.-R., 2000: Kulturlandschaft und Tourismus. Geographica Berniensa G 63. Bern.). Po drugi strani pa obstaja na evropski ravni na področju kulturne krajine še vedno široka paleta različnih definicij ter pristopov ("Evropska konvencija o kulturni krajini", Council of Europe, 2000. Florence).

Kljub temu, da so nove vloge kulturne krajine ter njen naraščajoči pomen splošno priznane, pa razmerje med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine doslej še ni bilo celovito raziskano. Obstoječi instrumenti izvajanja politik omenjenih razmerij med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine pogosto ne upoštevajo, razvojni programi pa imajo lahko na kulturno krajino celo škodljive učinke. Za to jih je treba ustrezno prilagoditi zahtevam trajnostnega razvoja.

Projekt REGALP, ki poteka v 5. okvirnem programu Evropske komisije, želi podati nova razumevanja tega razmerja. V projekt REGALP je poleg 4 držav EU (Avstrija, Nemčija, Francija, Italija) in Švice vključena tudi Slovenija. V okviru projekta so Alpe izbrane za osrednje raziskovalno območje, saj predstavljajo stičišče številnih zelo raznolikih regij, hkrati pa je zanje značilna velika pestrost krajinskih tipov. Krajina je na območju Alp vedno imela velik in poseben pomen. V zadnjem času pa se Alpe - tako kot tudi druge regije - soočajo s številnimi strukturnimi spremembami, ki so posledica regionalnih razvojnih procesov:

- Krajina gora je danes ogrožena tako zaradi pomembnih socialno-ekonomskih sprememb, naraščanja turizma in prometa, kot tudi zaradi sprememb rabe prostora.
- Okoljske in socialne posledice so že vidne oz. jih lahko pričakujemo zaradi pomembnih sprememb v padavinskih vzorcih, v razporeditvi vrst in habitatov, v količini površinskega odtoka, v povečevanju onesnaževanja vode, erozije tal in zaradi porasta tveganj, ki jih povzroča človek.

Opisane strukturne spremembe niso značilne le za območje Alp, temveč tudi za ostale gorate predele ter druge krajinske tipe in regije. Zato ocenjujemo, da je izbrano območje reprezentativno tudi na nacionalni ravni in ravni EU in je možno znanja in rezultate projekta prenašati na območja ostalih regij.

Cilji in namen projekta

Osnovni cilj projekta je raziskati razmerje med regionalnim prostorskim razvojem in spremembami kulturne (= od človeka preoblikovane) krajine na območju Alp ter na osnovi teh spoznanj oblikovati predloge sprememb in izboljšav politik in instrumentov na ravni države. Predlogi bodo namenjeni večji ustreznosti politik bodočim zahtevam in njihovi boljši učinkovitosti pri usmerjanju v uravnotežene spremembe v Alpah ter v drugih krajinah in regijah.

Namen projekta je tudi prispevati k razvoju raziskovalnega področja z vključitvijo kulturne krajine kot osrednjega vsebinskega vidika v raziskave regionalnega prostorskega razvoja. V nasprotju z do sedaj prevladujočim varstvenim pogledom na kulturno krajino je ta v projektu obravnavana kot stalno spreminjajoč se sistem, podvržen naravnim, ekonomskim in socialnim silnicam, ki nastopa kot pomemben vir in obenem kot lokacijski faktor regionalnega razvoja. Z uveljavitvijo takega pristopa so povezane pričakovane spremembe v zaznavi in stališčih do razvoja podeželja, vloge socialnega kapitala, podobe in identitete območja ter lokalnega sodelovanja in osveščanja.

Pričakovani rezultati

- hipoteze o medsebojni povezanosti regionalnega prostorskega razvoja in sprememb kulturne krajine (identifikacija tipov lokalnih in regionalnih razvojnih trendov ter njihovega vpliva na kulturno krajino na osnovi celostnega pristopa v analizi stanja, sprememb in trendov v prostoru)
- razvojni scenariji za Alpe 2020 na osnovi zgornjih hipotez
- identifikacija primerov »dobrih politik in strategij« (Good public action practices) v posameznih državah in na ravni EU ter ocena njihove prenosljivosti med posameznimi državami EU ter v druge regije
- metodološke izboljšave:
 - orodja za opis stanja ter za napoved in spremljanje sprememb (kazalci regionalnega razvoja in kulturne krajine), ki omogočajo obravnavo dinamičnih razvojnih tipov in kombiniranje kvantitativnih in kvalitativnih kazalcev
 - metode za vrednotenje projektov, ukrepov, programov in politik (vrednotenje koherentnosti, relevantnosti in vplivov institucionalnih struktur in postopkov na razmerje med regionalnim razvojem in kulturno krajino)

Možnosti za uporabo rezultatov in pomen za uporabnike

Rezultati projekta bodo:

- podlaga za izdelavo metodologije za identifikacijo, spremljanje ter vrednotenje vplivov regionalnega razvoja na kulturno krajino, ki bo uporabna za pristojni državni resor
- omogočili pregled in primerjavo med institucionalno ureditvijo razmerja med regionalnim razvojem in kulturno krajino v 6 državah, vključenih v projekt RegAlp z vidikov pristojnih resorjev, načina in obsega zakonske ureditve ter inštrumentov
- omogočili ovrednotenje nacionalnih politik (zlasti prostorske, kmetijske in okoljske) z vidika vpliva na kulturno krajino ter ustrezne spremembe politik in instrumentov za doseganje ciljev, ki se nanašajo na kulturno krajino v smeri večje ustreznosti zahtevam vključevanja kulturne krajine v regionalni razvoj ter večje učinkovitosti pri doseganju trajnostnega razvoja.
- predstavljali vzorčni primer za sodelovanje med lokalno in nacionalno ravni pri vrednotenju politik ter pri odločanju o regionalnem razvoju z vidika njegovega vpliva na kulturno krajino
- podlaga za razvoj strategij za celovito rabo naravnih virov ter za identifikacijo glavnih razvojnih izzivov za sodelovanje med akterji
- pripomogli k dvigu ozaveščenosti in občutljivosti za vprašanja kulturne krajine tako na ravni državne uprave kakor tudi med lokalnimi in regionalnimi akterji.

Metodika projekta

Celoten projekt obsega šest enot (delovnih paketov) in sicer:

DELOVNI PAKET 1: PREGLED POLITIK

Namen:

- podati primerjalni pregled političnih in upravnih struktur ter izpostaviti pomen krajine v različnih razvojnih politikah na ravni EU in posameznih držav

Cilji posameznih delovnih faz:

- ugotoviti v kolikšni meri je kulturna krajina upoštevana v regionalnih politikah, tako na ravni EU kot na nacionalni ravni
- podati pregled političnih in upravnih struktur na ravni EU in na nacionalni ravni za področje politik, ki zadevajo kulturno krajino
- pripraviti osnovo za kasnejše vrednotenje vpliva politik EU in nacionalnih politik na kulturno krajino (DP 3) ter za izdelavo priporočil prilagoditev politik na ravni EU in posameznih držav

Potek dela:

- priprava strukture podatkovne baze
- pregled politik, ki zadevajo kulturno krajino
- opis političnih in upravnih struktur
- primerjalna analiza med vključenimi državami in EU

- priprava rezultatov primerjalne analize v obliki primerjalnih preglednic in povzetkov

DELOVNI PAKET 2: REGIONALNI RAZVOJ IN SPREMEMBA KULTURNE KRAJINE

Namen:

- analiza razmerja med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine v Alpah in oblikovanje novega koncepta za opis tega razmerja

Cilji posameznih delovnih faz:

- opisati razmerje med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine v Alpah v obdobju med 1971 in 2001

- identificirati in opisati ključne silnice, ki povzročajo spremembe ter njihove vplive

- analizirati razmerje med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine na testnem območju v Alpah (Zgornja Savska dolina)

Potek dela:

- priprava in uskladitev podatkov za različne regionalne in lokalne razvojne tipe ter za indikatorje kulturne krajine (metodologija Baetzing)

- testiranje in prilagoditev metode za definiranje regionalnih in lokalnih razvojnih tipov

- obdelava podatkov, priprava tabel in kartografskih prikazov regionalnih in lokalnih razvojnih tipov ter sprememb kulturne krajine na celotnem območju Alp

- analiza testnih območij, priprava hipotez o razmerju med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine

- končno oblikovanje predloga metodologije za opis razmerja med RR in KK (kategorije, indikatorji, postopki)

DELOVNI PAKET 3: VREDNOTENJE POLITIK

Namen:

- vrednotenje izbranih politik bo pokazalo, kako lahko programi, plani in zakonodaja vplivajo na spremembo kulturne krajine

Cilji posameznih delovnih faz:

- ovrednotenje tistih politik, ki se vežejo na regionalni razvoj in spremembe kulturne krajine

- identifikacija dobrih primerov politik in inštrumentov

- predlog sprememb politik in instrumentov za učinkovitejše doseganje ciljev uravnoteženega razmerja med regionalnim razvojem in kulturno krajino

Potek dela:

- izbor politik, ki zadevajo razmerje med regionalnim razvojem in spremembami kulturne krajine

- ovrednotenje koherentnosti, relevantnosti in učinkov izbranih politik

- izbor dobrih primerov politik in inštrumentov

- priprava povzetka vrednotenja z opozorili na največje probleme in kratko predstavitev dobrih primerov iz drugih držav in EU

DELOVNI PAKET 4: KRAJINSKI SCENARIJI ZA ALPE V LETU 2020

Namen:

- razvoj celovitih scenarijev razvoja kulturne krajine v testnem območju do leta 2020

Cilji posameznih delovnih faz:

- identificirati glavne razvojne trende v posameznih sektorjih med leti 2000 in 2020 na ravni EU

- razviti integrirane scenarije za testno območje v Alpah (kot input v DP 5)

Potek dela:

- pregled trendov na ključnih izbranih področjih, ki vplivajo na spremembe kulturne krajine

- prilagoditev trendov lokalnim razmeram ter razvoj integriranih scenarijev za testno območje

- priprava povzetka rezultatov DP 4 za ciljne skupine

DELOVNI PAKET 5: DELAVNICE O PRIHODNOSTI V TESTNIH OBMOČJIH

Namen:

- Delavnice v testnih območjih bodo odkrile poglede lokalnih skupnosti: kaj pričakujejo od prihodnosti, kaj želijo od politike, kaj lahko prispevajo k trajnostnemu razvoju na svojih območjih

Cilji posameznih delovnih faz:

- pridobiti izkušnje in informacije z lokalne ravni, ki so pomembne za prilagoditev obravnavanih politik

- izboljšati osveščenost o prostorskem razvoju ter o spremembah kulturne krajine med prebivalstvom v testnih območjih

- spodbuditi nove pobude med lokalnim prebivalstvom in lokalnimi akterji ("local empowerment")

- izboljšati izmenjavo izkušenj med testnimi območji z organiziranjem Konference regij

- identificirati ukrepe, ki jih bodo izpeljali lokalni in regionalni akterji in deležniki

Potek dela:

- priprava in izvedba delavnic v sodelovanju z lokalnimi ustanovami v testnem območju

- priprava spremljajočih aktivnosti (šolski projekti, radio in TV programi ipd.)

- priprava in izvedba Konference regij ter priprava povzetkov rezultatov

- priprava povzetka rezultatov DP 5 za ciljne skupine

DELOVNI PAKET 6: PRILAGAJANJE POLITIK

Namen:

- predlogi za prilagoditev politik in inštrumentov na ravni države

Cilji posameznih delovnih faz:

- povzeti bodoče zahteve za prilagoditev politik na ravni EU in na nacionalni ravni

- predlagati specifične izboljšave in prilagoditve posameznih politik

Potek dela:

- razvoj načrta za predloge prilagoditev posameznih politik

- priprava predlogov specifičnih prilagoditev posameznih politik.